

IN HONOREM AGRICOLAE

Marja Itkonen-Kaila *Mikael Agricolan Uusi testamentti ja sen erikieliset lähtötekstit*. Suomi 184. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1997. 110 s. ISBN 951-717-988-X.

Syksyllä 1997 ilmestyi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Suomi-sarjassa Marja Itkonen-Kailan teos »Mikael Agricolan Uusi testamentti ja sen erikieliset lähtötekstit». Kirja on pieni, mutta vain kooltaan. Kyseessä on monen vuoden tutkimustyön merkittävä tulos.

Virittäjän lukijat ovat jo aiemmin saa-

neet tutustua Itkonen-Kailan Agricolan kieltä käsitteleviin tutkimuksiin (Vir. 95 s. 255–280, Vir. 96 s. 137–164, Vir. 97 s. 578–593). Näissä artikkeleissa tarkastelun kohteena olivat eräät vanhan kirjasuomen syntaksin piirteet ja niiden tausta. Pääkohtia havainnoista ja tuloksista on mukana myös nyt esiteltävässä kirjassa (s. 30–34, 62–63).

▷

Teos perustuu suurta asiantuntemusta osoittavaan, vaativaan työhön. Se on suunniteltu hallitusti ja järkevästi. Tekijällä on kaiken aikaa ollut mielessään sekä kokonaistavoite että yksityiskohtien luotettava analysointi. Hän on valinnut Agricolan Uuden testamentin varsinaisesta tekstistä — ei siis esipuheista, evankelistojen elämäkertoista eikä selityksistä — 39 lukua, yhteensä lähes 1 200 jaetta (noin 15 % jakeista) ja vertaillut suomenkielisiä asua kääntäjän mahdollisesti käyttämiin lähtöteksteihin. Tarkastelussa eivät tietenkään ole mukana sellaiset Agricolan kielen morfologiset vaihtelut, joihin vieraskielisillä esikuvilla ei ole voinut olla vaikutusta, mutta muuten on jokaista ilmausta, sanaa, sanan puutumista, sanojen järjestystä tms. verrattu kuuteen eri tekstiin: kreikkalaiseen, kahteen latinankieliseen, Erasmusuksen käännökseen ja Vulgataan, Lutherin saksannokseen ja ensimmäiseen ruotsalaiseen Uuteen testamenttiin (1526) ja ensimmäiseen kokoraamattuun (Gustaf Vasas Bibel 1541). Tällainen vertaileminen on auttamatta hidasta, on oltava tarkka ja valpas. Vertailu on vaatinut kyseisten kielten täyttä tuntemusta ja merkitysvivahteidenkin tajua. Tekijä todistaa vakuuttavasti, että Agricolan suomennoksesta on löydettävissä todisteita kaikkien lähtötekstien käytöstä. Jakeen osastakin saattaa paljastua todisteita useasta lähtötekstistä. Agricolan Uuden testamentin suomennos on huolellista ja uskollista, suoraan pikkutarkkaa työtä; juuri siksi eri lähtötekstien vaikutuksesta tehdyt havainnot ovat luotettavia.

Kirjan rakenne on selkeä. Varsinkin I osassa (Latinan ja kreikan vaikutus Uuden testamentin suomennokseen, s. 21–73; jaoteltua selventää hyvä sisällysluettelo) on runsaasti merkittäviä tutkimustuloksia. Keskeiset niistä on koottu parin sivun mittaiseen päätelmien jaksoon (s. 71–73). Varma, sekä filologeja että teologeja hyödyt-

tävä tutkimustulos on muuan muassa se, että Agricolan käyttämä latinankielinen teksti on yleensä ollut Erasmusuksen latinannos, ani harvoin Vulgata. Usein on havaittavissa piirteitä, joissa ilmenee latinan ja kreikan yhteisvaikutus, mutta kiistattomaksi osoittautuu myös kreikkalaisen alkutekstin suora käyttö. II osassa (Uuden testamentin suomennoksen saksan- ja ruotsinkielisistä lähteistä; s. 75–107) tekijä on ensisijaisesti pyrkinyt selvittämään sitä, voiko Agricolan saksan- ja ruotsinkielisten lähtötekstien avulla löytää kiintopisteitä Uuden testamentin suomennostyön ajoitukselle. Tekijä sekä tarkentaa, varmentaa että korjaa aiemmin julkaistuja käsityksiä.

Agricolan Uuden testamentin jälkipuoliskossa on selviä todisteita siitä, että suommentajalla on ollut käytössään Lutherin Raamatun uudistettu laitos vuodelta 1541 tai jokin sen jälkeinen editio. Itkonen-Kaila on löytänyt sellaisia kohtia, joilla ei ole esikuvia missään muissa lähtöteksteissä eikä liioin aiemmissä saksannoksissa kuin Lutherin vuoden 1541 Raamatussa. Göttingeniläinen tutkija Marie-Elisabeth Schmeidler on aiemmin tullut samanlaisiin tuloksiin. Uuden testamentin painatuksen lykkääntyessä Agricola on viimeistellyt jälkipuoliskoa Lutherin saksannoksen uudempien laitosten mukaan. Edelleen avoimeksi jää kysymys siitä, mitä Lutherin käännöksen laitosta Agricola on käyttänyt Wittenbergin vuosina (1536–39). Ruotsalaisena lähtötekstinä hänen on täytynyt työnsä alkupuolella käyttää Uutta testamenttia, koska kokoraamattu ilmestyi vasta 1541.

Näytteiksi valittuja tekstejä on riittävästi muttei liikaa, epäselviä tai epävarmoja ei joukossa ole. Lukijan työtä on helpotettu muun muassa siten, että tarkkailun kohteena olevat sanat on kursivoitu ja sen lähtötekstin sanat on myös lihavoitu, jota Agricolan suomennos parhaiten vastaa. Muutamalla sulkulauseen sanalla lukijaa autetaan

huomaamaan, mihin seikkaan huomio on kiinnitettävä. Lähtötekstejä on järkevästi tyypistetty.

Synoptisista evankeliumeista (Matteuksen, Markuksen, Luukkaan) tekijä on valinnut aineistoonsa kahdeksan lukua. Niistä kolmessa (Mt 26, Mk 14, Lk 22) on sama sisältö: Jeesuksen kuolema ja ylösnousemus. Onkohan näissä jakeissa sellaisia yhteisiä sanoja tai ilmaustapoja, jotka todistaisivat uskonnollisen kielen traditiosta?

Teoksen havainnot innostanevat myös jatkotutkimuksiin. Otan tässä puheeksi yhden näkökulman. Tekijä osoittaa (s. 77) Matteuksen jakeessa 8:25 *Herra, auita meite, me hucumma* olevan *auita*-verbin Lutherin saksannoksesta käännettyksi. Suomennosta voisi tarkastella myös toisesta näkökulmasta ja kysyä, miksi verbinä on *avittaa* eikä *auttaa*. Sama jae esiintyy Agricolan Rukouskirjassa (s. 329): *HERRA, awta meite, me huckumma*. Suomen murteissa *avittaa* on voittopuolisesti itäinen.

Kertooko se tässä Uuden testamentin suomennoksen varhemmasta vaiheesta?

Marja Itkonen-Kailan tyyli on luistavaa ja selkeätä. Tekstiä on vaivatonta lukea. Sen luotettavuus ilmenee myös siinä, että sitaatit ovat virheettömiä. Tekijä on itse sekä pätevä vanhan kirjakielen tutkija että erittäin kielitaitoinen kääntäjä. Ilman kreikan, latinan, Lutherin ajan saksan ja 1500-luvun ruotsin taitoa ei tämä tutkimus olisikaan voinut syntyä. Mutta uskon, että Agricolan Uuden testamentin syntyprosessin selvitystä on hyödyttänyt myös Itkonen-Kailan monikymmenvuotinen kokemus kääntäjän työstä: Agricolan työn vaikeuksia ja niiden ratkaisuja ymmärtää parhaiten sellainen, joka omakohtaisesti tuntee kääntäjän sielun. ■

SILVA KIURU

Freesenkatu 5 A 10, 00100 Helsinki

Sähköposti: *Skiuru@Helsinki.Fi*

VERTAILEVAA KÄÄNNÖSTIEDETTÄ

Riitta Oittinen *Liisa, Liisa ja Alice. Matkakirja*. Tampere University Press, Tampere 1997. 162 s. ISBN 951-44-4216-4.

Suomen kirjallinen kulttuuri on vielä varsin nuori, ja siksi vieraskielisiä teoksia on harvoin suomennettu useaan kertaan. Englantilaisen Lewis Carrollin romaani *Alice's Adventures in Wonderland* (1865) on tässä suhteessa poikkeus, sillä se on suomennettu jo kolmesti, ja erilaisia mukaelmia on julkaistu runsain määrin. Kyse onkin klassikosta, jota voidaan tarkastella monelta eri taholta.

Kääntämisentutkija Riitta Oittinen on ottanut vertailtavaksi ja analysoitavaksi Carrollin teoksen kolme suomennosta: Anni Swanin (1906), Kirsi Kunnaksen ja Eeva-Liisa Mannerin (1972) sekä Alice

Martinin käännöksen (1995). Oittinen pyrkii tarkastelemaan, miten suomennokset heijastavat ilmestymisajan yhteiskuntaa ja millaiset metaforat ovat — tietoisesti tai tiedostamattomasti — hallinneet suomennostöitä. Näkökulma on siis lähellä sosiolingvistiikkaa. Oittinen tarjoaa uutta tietoa kaikkien suomennosten syntyhistoriasta. On kiinnostavaa saada tietää, miten tärkeä osa Otto Mannisella, Swanin tulevalla puolisolla, oli Liisan seikkailut ihmemaailmassa -teoksen käännöstyössä: Manninen suomensi runot ja luki korrehtuurin. Myös Kunnaksen ja Mannerin työnjako käy selvemmäksi.

▷